

הלכות מעשיות

שיעורו של מורנו הגאון הרב מצליח-חי מאזוז שליט"א

גליון קס"ז

שודר בערוץ "קול ברמה" בתכנית "בית ההוראה"

העלון מוקדש לע"נ גאון עוזנו עטרת תפארת הפוסקים מרן רבנו עובדיה יוסף בן גורג'יה זצוק"ל

הלכות פדיון הבן

נושאי השיעור:

מצות פדיון הבן. סכום הפדיון. במה ניתן לפדות. פדיון כשהבן אינו נמצא סמוך לכהן. ביאור שאלות הכהן. פדיון על ידי כמה כהנים. החזרת כסף הפדיון. זמן הפדיון ואופן החישוב. פדיון לבן שנולד באמצעים שונים. ספק אם ההורים עשו פדיון.

מצות פדיון הבן

ידוע שמצות העבודה בבית המקדש היתה אמורה להיות על הבכורות. ומחמת כן יעקב אבינו מסר נפש כדי לקנות את הבכורה מידי עשיו הרשע, וכמו שרש"י מביא את המדרש שלא ראוי שעבודת בית המקדש תהיה תלויה באדם רשע כמו עשיו, ולכן התחכם יעקב ולקח מעשיו את הבכורה.

יעקב אמנם זכה בבכורה, אבל כיון שלצערנו עם ישראל חטא בעגל, לא מתאים שאלה שחטאו בעגל יעבדו בבית המקדש, ולכן הקב"ה העביר את העבודה שלהם לשבט לוי שלא חטא בעגל והם התמנו לעבוד בבית המקדש.

ולפיכך, עלינו לפדות כל בכור שנולד, וכמו שנאמר בתורה בפרשת כי תשא: כל בכור בניך תפדה (שמות ל"ד כ'). והתורה כתבה גם את הסכום שצריך לפדות בו, שהוא חמשה שקלים בשקל הקודש, דהיינו חמשה סלעים.

עם ישראל כולו נקרא "בני בכורי ישראל" (שמות ד' כ"ב) – הבן החביב של הקב"ה, וכתוב במדרש שהקב"ה אמר לפרעה שהיות והוא שלח ידו בעם ישראל שנקראים בכורים, לכן כל בכורי מצרים גם הם ימותו.

מקובל בפי העם שהעבודה עתידה לחזור לבכורות, ובאמת יש לזה מקור בספרי בפרשת בהעלותך. שם כתוב שכל מקום שנאמר "לי" הוא קיים לעולם ולעולמי עולמים. בכהנים כתוב "וכהנו לי", והכוונה לעולם. בלויים הוא אומר "והיו לי הלוויים", וגם כאן הכוונה לעולם. וגם בבכורות כתוב "כי לי כל בכור" ומשמע לעולם. ולכאורה יש משמעות בדברים שיהיה ערך לבכורה, אבל כוונת המדרש לא ברורה כל כך, כי עדיין יש להסתפק האם הבכורות אכן יחזרו לעבודה בבית המקדש או כוונת המדרש שמצוה זו תמיד שייכת בבכורות.

כתב הרב בן איש חי על ההלכה שלפני שכהנים עולים לדוכן עליהם לרחוץ את ידיהם, ואם יש שם לוי עדיף שהלוי יטול את ידי הכהנים. ואם אין לוי ויש בכור, שהבכור יטול את ידיהם, אבל אם אין גם בכור, אסור לישראל ליטול את ידי הכהנים. ורואים מכאן שעדיין יש מעלה לבכורות על פני ישראל רגיל.

מצוה זו של פדיון הבן מעלתה גדולה מאד, לא רק לאב הפודה ולבן הנפדה אלא גם לכל המשתתפים בסעודה. ידוע בשם הרב מקוריץ שהמשתתף בסעודת פדיון הבן עולה לו כאילו התענה פ"ד תעניות.

כתבו האחרונים שבימי השובבי"ם כדאי לאדם להתענות לתקן את החטא הידוע, ודעת האר"י (בשער רוח הקודש) שכדי לתקן את החטא הידוע צריך להתענות פ"ד תעניות. מרן ראש הישיבה שליט"א הביא שקדש הקדשים מלאך האלקים מרן הבית יוסף היה מתענה במשך כל ימי השובבי"ם יום אחר יום. זה דבר מבהיל. איפה אנחנו ואיפה מרן הבית יוסף, וזה דבר עצום.

ובא הרב יצחק אלפייה ע"ה וכתב שכשאדם עושה תענית דיבור יום אחד וקורא שלש פעמים את ספר התהלים, נחשב לו כאילו התענה תעניות רבות.

ידועה המחלוקת בין המקובלים על אדם שחטא כמה פעמים, כמה תעניות צריך להתענות, האם על כל פעם שחטא צריך פ"ד תעניות או שיכול להתענות פ"ד תעניות על הכל. יש אומרים שבאמת מספיק להתענות שלש פעמים פ"ד תעניות על הכל, וזה כמו ששלש הוי חזקה.

מרן ראש הישיבה שליט"א הורה שאדם יעשה תענית דיבור פעם אחת בשבת ופעם אחת ביום חול, ועוד פעם אחת ישתדל להשתתף בסעודת פדיון הבן, כי אומרים שהיא נחשבת לפ"ד תעניות.

אמנם הוא הביא שבשדי חמד כתב שאין לזה מקור וזו שיחת נשים זקנות. אבל אצל החסידים חוזרים על זה הרבה, והדבר שגור גם בפי המון העם. על זה גם ממליצים את הפסוק: "ויקח משה את כסף הפדיום" (במדבר ג' מ"ט), (ולא כתוב הפדיום), ורמזו בזה שתחלק את המילה לשנים ותקבל "פ"ד יום" – שמונים וארבעה ימים.

עוד רמזו לענין הזה מהפסוק "ושמתי פדות בין עמי ובין עמך", ורמזו ש"פדות" זה אותיות פ"ד תעניות.

מעשה היה ברב של ירושלים הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, שהיה פעם בסעודת פדיון הבן, והיה ויכוח בין החכמים האם סעודה כזו נחשבת לפ"ד תעניות או לא. והוא אמר שאין לזה מקור וכמו שכתב הגאון השדי חמד, אבל יש לזה רמז בפרשת קדש לוי¹. שם כתוב "וכל בכור אדם בבניך תפדה" (שמות י"ג) והוא רמז שראשי תיבות (של המילים אדם בבניך תפדה) הוא: אם דבר מה בפדיון בן נהנית - ייחשב כאילו תעניתים פ"ד התענית. ולכן באמת משתדלים להשתתף בסעודה הזו.

על כל פנים ראינו בגמרא במסכת בבא קמא (דף פ' ע"א) שרב ושמואל ורב אסי השתתפו בסעודת פדיון הבן (ועי' בשו"ת תרומת

¹ הגר"ח זוננפלד היה מומחה בגימטריאות ובראשי תיבות.

הדשן סימן רס"ט). ורואים שגדולי האמוראים השתתפו בסעודה הזו ויש ללמוד מכאן שזו מצוה חשובה.

בזוהר הקדוש כתוב שצריך האדם לעשות פדיון לבנו הבכור כדי לקשר אותו לחיים. הזוהר אומר שעד שלושים יום אין קיטרוג כי הוא עדיין בכלל נפל, אבל לאחר שעברו שלושים יום בא התובע (המקטרג) ואומר לקב"ה שישלך את אותו הבכור ויקח אותו, כי הוא שייך לקב"ה. אבל כאשר אדם פודה את בנו, שוב אין למקטרג יכולת לקטרג. כי יש שני מלאכים ממונים, האחד ממונה לתבוע חיים בשכר המצוות, והשני מבקש לעשות מיתה בעבור העוונות של האדם. כאשר אדם פודה את בנו מהכהן בחמשת שקלים, באותה שעה הוא פודה אותו מיד הממונה שרוצה להמית אותו, ואז אין המקטרג יכול לקטרג עליו ולשלוט בו. ועל ידי פדיון מקבל המלאך הממונה על החיים כח להחיות את הבן, ונחלש כח הממונה על המוות מלקטרג.

גם החיד"א כתב בספרו מדבר קדמות שיש ענין והצלה לחיים על ידי הילד כאשר עושים לו פדיון הבן.

כתב רבי יהודה החסיד - אחד מהראשונים - בספר חסידים (סימן של"ד) שמעשה היה בבחור אחד שהיה נוטה למות וצעק "תפדוני תפדוני" ולא הבינו מה הוא רוצה, ושאל שם החכם האם הילד הזה בכור ואמרו לו שאכן הוא בכור, ואמר החכם שיתכן שלא עשו לו פדיון הבן או שעשו לכהן שאינו כהן אמיתי, ואמר להם לעשות לו עוד פעם פדיון. וכתב שם שבאמת עשו לו פדיון הבן וחיה לאחר מכן עשרים וחמש שנה! ומכאן למדים אנו גודל מעלת פדיון הבן, וכן גודל מעלת המשתתפים בסעודת פדיון הבן.

סכום הפדיון

א. שאלה: כמה צריך לתת עבור פדיון הבן?

תשובת הרב: מן הדין צריך לתת תשעים ואחד גרם כסף טהור. ונכון לתת מאה ואחד כמנין מיכאל.

מרן בשולחן ערוך יו"ד (סי' ש"ה ס"א) כתב שחמשה סלעים הם שלושים דרהם.

היה מקובל לומר שכל דרהם הוא 3.2 גרם, ולפי זה יוצא ששלושים דרהם הם תשעים ושש גרם.

אבל יש חכם בשם רבי הדר יהודה מרגולין שכתב שהוא בדק במטבעות ולא מצא מטבע יותר גדול משלש גרם, וכך הסכים מרן הגר"ע יוסף. הגרא"ח נאה כתב שהמשקל הוא 3.2 גרם, והחזון איש חלק ואמר שזה יותר מדי קטן וצריך להוסיף. ומתברר שגם דברי הגרא"ח נאה (וכך היתה המסורת בכמה מארצות הגולה)

שהמשקל הוא 3.2, גם זה אינו מדוייק, ואין צריך תשעים וששה גרם אלא די בתשעים גרם בלבד.

הרב כנסת הגדולה כתב על פי דברי הסמ"ע (ח"מ סי' פ"ח) שלא לתת בצמצום בפדיון הבן אלא להוסיף מעט, ועל פי זה כתבו האחרונים שיתן שלושים ואחד דרהם. ואמרו שכיון ששלושים ואחד דרהם הם כמעט מאה גרם, יוסיף ויתן עוד גרם להשלים למאה, ויש שלא הספיק להם והוסיפו עוד אחד כמנין מיכאל.

יש שכתבו שעל פי החישובים של מרן הגר"ע יוסף די לתת תשעים ושלוש גרם ולא מאה. אבל יש כמה טעמים שאכן נכון להמשיך לתת מאה ואחד. דבר ראשון זה סימן טוב שיהיה כמנין מיכאל. דבר שני, לא כדאי בחישובים לעשות בצורה מדויקת, ונכון שלפי הרב מרגולין דרהם אחד הוא שלש גרם, אבל יש לנו מסורת שנים רבות לחשב אותו בגודל של 3.2, ויש לזה גם קשר לחישוב של האצבע, ולכן כתב מרן ראש הישיבה שכדאי לתת לפי החישוב של 3.2.

הפתחי תשובה כותב שאנשים עושים סעודה גדולה, ואילו במטבעות שנותנים לכהן הם מביאים את הסכום בדיוק ובצמצום. ולא ראוי לעשות כך, אלא הפוך, את הסעודה יצמצמו, ואילו בכסף של הפדיון תתן קצת יותר כדי שזה יהיה סכום בטוח לכל הדעות.

בסיכום: מן הדין צריך לתת תשעים ואחד גרם כסף טהור. ונכון לתת מאה ואחד כמנין מיכאל.

במה אפשר לפדות

ב. שאלה: האם צריך לפדות בכסף טהור, או שאפשר לפדות בשטרות כסף או מטבעות או שיק וכדומה?

תשובת הרב: פדיון בשיק – לא מועיל לתת שיק עבור הפדיון. כך מבואר בגמרא. וכך פסק מרן בשלחן ערוך יו"ד (סי' ש"ה ס"ג): אלו חמשה סלעים נותן אותם לכהן בכסף או בשוה כסף מכח דבר שיוצא. (ולפי זה יכול לפדות גם במנה של אוכל). חוץ מקרקעות מעבדים ושטרות. ואם פדהו בהם אינו פדוי.

וכתב עוד מרן בשלחן ערוך (שם סעיף ד'): כתב לכהן שהוא חייב לו חמשה סלעים בשביל פדיון בנו, חייב ליתנם לו, ובנו אינו פדוי. וכתב הש"ך (סק"ג) שחייב ליתנם לו משום שמן התורה פדוי במה שמחייב עצמו בשטר לכהן בשביל הפדיון, אלא שחכמים אמרו שלא יהא פדוי, גזרה שמא יאמרו פודין בשטרות, שיתן לכהן שטר חוב של אחרים.

ולכן אם אדם נותן לכהן שיק שקיבל ממישהו הילד אינו פדוי. אם הוא נותן לכהן שיק שלו, מן התורה הוא פדוי אבל מדרבנן אינו פדוי. ולכן למעשה בכל אופן אין לתת שיק.

פדיון בשטרות כסף – לכאורה גם בשטרות כסף אי אפשר לפדות, כי הגמרא לומדת שצריך שהדבר יהיה מטלטל ודבר שגופו ממון, שהוא עצמו שוה כסף. ולכאורה שטרות כסף של המדינה אינם כסף, אלא כמו שטר של מסחר, וזה ממש כמו שיק על המדינה.

אבל הגאון הגדול רבנו משה הלוי זצ"ל בספרו מלוה ה' (ח"ב פט"ו הערה 8) העיר שגם בזמן הגמרא, אפילו שהיה למטבע ערך עצמי, אבל הוא לא היה נמדד רק על פי הערך הזה אלא החותמת שהיה המלך חותם עליו היתה מייקרת את המטבע, וזה היה נחשב השווי שלו האמיתי.

הרב הוכיח מהגמרא במסכת בבא מציעא (דף מ"ה ע"ב) שרב פפא אמר שמי שאומר שעושים קנין חליפין, מדוע לא יהיה ניתן לעשות כן במטבע, ואומר שם מפני שהאדם העושה קנין דעתו על הצורה והמטבע, והרי אם המלך יחליט שהשטר הזה כבר לא יהיה שווה יותר, על ידי כך המטבע לא יהיה נחשב לכלום, ולכן ממילא אינו נחשב למטבע. רואים מכאן שגם במטבע לא מתייחסים לערך העצמי שלו אלא לערך הכללי שלו.

גם החתם סופר (חיו"ד סימן קל"ד) בזמנו נשאל על השטרות העשויים מנייר שהמדינה מנפיקה, האם הם נחשבים למטבע או לא, וכתב שם שלגבי כל ההלכות ודאי שהוא נחשב לממון, כי יש הבדל בין שטר חוב לבין שטר כסף, כי בשטר חוב אני מחליט אם לקבל אותו או לא, אבל לגבי מטבע, כיון שזה החוק וזו המוסכמות, זה מטבע שיוצא במדינה, ומי שיאמר שאינו מוכן לקנות ולהסתחר במטבע של המדינה הרי זה מתחייב בנפשו, לכן אין ספק שזה נחשב כסף גמור לקדש אשה, אבל לגבי פדיון הבן הוא מסתפק. (וע"ע בפתחי תשובה יו"ד סימן ש"ה סק"ז).

אבל החזון איש (חיו"ד סי' ע"ב סק"ח) ועוד פוסקים כתבו שאין הבדל בדבר, אלא כל מטבע וכל שטר, אף על פי שהוא נייר בעלמא והערך האמיתי שלו אינו שוה כלום, מכל מקום, כיון שהמדינה מסתכלת עליו כמטבע, ממילא הוא נחשב לגופו ממון ונחשב לכסף לכל דבר וענין, ומה שהתורה אמרה שכל דבר שאין גופו ממון אינו ממון זה רק לומר שבהגדרה של פירות אינו נחשב פרי.

וכך מסקנת האחרונים, שזה נחשב למטבע לכל דבר וענין.

לסיכום: בשיק אי אפשר לפדות. אבל אפשר לפדות בשטר כסף.

פדיון שלא בסמיכות לבן

ג. שאלה: הורים התגרשו במהלך ההריון, ואין סידורי ראייה, האם צריך לפדות את הבן, ומי חייב לפדות - האב או האם?

תשובת הרב: מצות פדיון הבן אינה מוטלת על האשה כלל, וגם אם האמא רוצה לפדות, אינה יכולה. כתוב בתורה "כל בכור בניך תפדה" – בניך ולא בנותיך. וכתוב "פדה תפדה" – מי שיכול להיפדות יכול לפדות, אבל מי שלא יכול להיפדות אינו יכול לפדות.² ואם האב לא נמצא או לא פדה, יש מצוה על הבן כשיגדל.

יש אומרים שהמצוה על כלל ישראל, אבל ודאי שאין המצוה חלה על האשה, כך כתב מרן בשולחן ערוך (סי' ש"ה ס"ב): אין האשה חייבת לפדות את בנה³. (ועיין בשו"ת מקור נאמן ח"א סימן תשל"ו).

אבל לגבי השאלה כאן, שלאב אין הסדרי ראייה, ובמשך שנים לאחר מכן האשה מנעה מהאב להגיע. באופן כזה האב יכול לפדות את בנו גם כאשר אינו נמצא סמוך אליו. אמנם נוהגים בסדר הפדיון שהאב מחזיק את הבן, והאב מוסר אותו לכהן וכו', אבל כל זה רק כדי להדגיש שעל הבן הזה מדובר ואותו הוא רוצה לפדות, אבל אם יש הכרח מסיבה כלשהי כמו המקרה הזה, האב יכול לפדות אותו גם כאשר הוא נמצא במרחקים, ויברך כרגיל ויביא לכהן את הכסף.

בדרך כלל האב מביא את הילד לפני הכהן ואומר לו שהוא בכור, והכהן שואל אותו מה הוא רוצה, את בנו בכורו או חמשה סלעים, והאב אומר לו שהוא רוצה את בנו בכורו ורוצה לפדות אותו, מברך ונותן לכהן את הכסף. ועל זה כתב הרמ"א שכל זה עושים רק כאשר האב נמצא סמוך לבן, אבל אם הוא לא נמצא סמוך אליו, פודה אותו כבלאו הכי, ורק אומר לכהן שיש לו בן בכור והוא צריך לפדות אותו, והכהן שואל אותו את השאלות המקובלות וכו'. וזה אפילו שהבן לא נמצא על יד האב.

² שונה הדבר לגבי ברית, שאם האב לא נמצא המצוה מוטלת על כל עם ישראל למול את הבן, וגם האם יכולה למול אותו. וכמובן כשהאב מסכים, אבל אם האב אינו מסכים ולא נמצא כאן זו בעיה אחרת, כי יש מצוה על האב למול.

³ בזמן מלחמת לבנון הראשונה, בני הדודים שלי מצד אמי היו נלחמים בלבנון, והיו נשארים שם תקופות ארוכות. היו אנשים שהיו נולדים להם ילדים תוך כדי שהם נמצאים בלבנון. אותו זמן לא היו טלפונים ולא ידעו בכלל שנוולד להם ילד. ולכן כשהגיע זמן המילה היו צריכים למול את הילד, אבל לגבי הפדיון לא היו יכולים לפדות אותו עד שהאב יגיע.

גם הבית חדש כתב כך, שלכתחילה מצוה להביאו לפני הכהן כדי לפרסם על מי הוא מברך ואיזה בן הוא פודה, ומאותה סיבה גם האם מגיעה לשם ואומרת זה בני בכורי וכו'. כל זה הוא רק כדי להבליט ולהדגיש שזה הבן הבכור, אבל במידה ואין אפשרות פודים אותו גם כאשר אינו נמצא במקום.

ביאור כוונת שאלות הכהן

ד. שאלה: מדוע שואל הכהן את אבי הבן בשעת הפדיון "האם אתה רוצה את בנך או את הכסף", והרי ברור שהוא רוצה את בנו?

תשובת הרב: אכן הדברים טעונים ביאור, וכי לחינם הוא הכין סעודה גדולה והביא מוזמנים כדי שבסוף הבן יישאר אצל הכהן? ולא רק זה, אלא שיש שאלה האם האב יכול בכלל לוותר על הבן שלו. הרמ"א כתב במפורש על פי תרומת הדשן שהאב לא יכול להשאיר את הבן אצל הכהן⁴, ואם כן מה שייכת בכלל השאלה הזו כאן.

יש מבארים את זה בדרך מוסר וכו', אבל לכאורה הנוסח הזה הוא תקנת הגאונים וזה מובא ברא"ש ועוד, והשאלה היא מדוע תיקנו לומר כן.

כתב הבית חדש (סי' ש"ה) וזה לשונו: נראה שזה כדי לברר ולפרסם שנותן את החמש סלעים הללו במתנה גמורה, כי אם דעת האב שיחזיר לו את זה הכהן – אין בנו פדוי.

כלומר, הרבה אנשים טועים בדבר הזה ובאמת נותנים את הכסף לכהן וממתינים שהוא יחזיר להם את הכסף בחזרה. מבחינתם זה הצגה וטקס והם כלל לא מתכוונים ברצינות לכך. ולדאבון הלב היו מקרים שאחר שהכהן לקח את הכסף ויצא, האב רדף אחריו כדי שיחזיר לו את הכסף. באופן כזה, גם אם הוא ישאיר את הכסף אצלו – אין הבן פדוי, כי הוא נתן לו את הכסף שלא בתורת פדיון בנו.

כדי להדגיש את זה, תיקנו הגאונים לשאול את האב מה הוא רוצה, את הכסף או את הבן, ושיביין שהכסף הזה הולך פדיון ולא איזה משחק, באמת הכסף הולך בתמורה לבן שלו, ועל ידי כך האב נותן את הכסף במתנה גמורה לכהן וכך הפדיון נעשה כראוי וכמו שצריך.

פדיון על ידי כמה כהנים

⁴ הייתי פעם בפדיון הבן, והכהן שאל את האב מה הוא רוצה את הבן או את הכסף, והאב אמר לו שישאל את אשתו, והאשה אמרה שאם הוא יטפל טוב בתינוק והוא יישן טוב בלילה, שיישאר בינתיים אצלו...

ה. שאלה: אבי הבן שנתבקש מאביו להזמין רב מכובד לפדיון, ומאידיך נתבקש מחמיו להזמין קרוב משפחה כהן שיפדה, למי יתן לפדות?

תשובת הרב: יש כמה פתרונות. אפשר להביא את שניהם ביחד שיפדו, וכל אחד יקבל שנים וחצי סלעים. אין בעיה לחלק את הכסף לכמה כהנים, וכמפורש בשולחן ערוך (סעיף ז'): נתן חמשה סלעים אפילו לעשרה כהנים וכל אחד נתן לו מחצית השקל, בין בבת אחת בין בזה אחר זה – בנו פדוי. אמנם לכאורה משמע מלשון מרן שזה דוקא בדיעבד, אבל בחכמת אדם (כלל ק"נ ס"ב) כתב שיוצאים ידי חובה לכתחילה. על האב לתת חמשה סלעים עבור בנו, ואין הפרש אם נותן לכמה כהנים. (וע"ע בפתחי תשובה סק"י).

אמנם אין נוהגים בדרך כלל לתת לכמה כהנים, אבל כשיש קושי להמנע מלתת לאחד הכהנים, רשאי לתת לשני כהנים שיפדו, ויתן לכל כהן חצי מהסכום.

ובפרט אם צד אחד כבר הביא כהן אחד והצד השני הביא גם הוא כהן, ושניהם יושבים יחד בשולחן ואינם יודעים כיצד לנהוג, רשאים לעשות כאמור, ששני הכהנים יפדו וכל כהן יקבל חצי מהסכום.

הוא הדין גם בזרוע לחיים וקיבה. אדם ששוחרט בהמה חייב לתת מתנות כהונה לכהן, אבל אינו חייב לתת את שלשתם לכהן אחד, אלא יכול לתת את הזרוע לזה, הלחיים לזה והקיבה לזה (עי' ביו"ד סימן ס"א ס"ט). וזה לכתחילה, והכל יבוא על מקומו בשלום.

החזרת כסף הפדיון

ו. שאלה: האם הכהן חייב להחזיר את הכסף שקיבל בפדיון הבן? **תשובת הרב:** הנכון שהכהן לא יחזיר את הכסף שקיבל בפדיון הבן.

כתב מרן בשולחן ערוך (סעיף ח'): רצה הכהן להחזיר את הפדיון לאב, רשאי. אבל לא יהא הכהן רגיל להחזיר לכל, שלא להפסיד את שאר הכהנים, כי על ידי כך אנשים יקחו רק את הכהן הזה.

(ועל זה אומר הפסוק: שַׁחֲטֵם בְּרִית הַלֵּוִי, כך כתוב בגמרא). אבל לעניים וכיוצא בזה רשאי להחזיר, כי אנשים יודעים שאינו נותן לכל אחד ועל ידי כך לא יפסידו יתר הכהנים.

הגמרא במסכת בכורות (דף נ"א ע"ב) מביאה מעשה שרבי חנינא היה רגיל להחזיר את הכסף שקיבל על הפדיון, ופעם אחת הוא קיבל פדיון מאדם אחד, והוא רואה את אותו אחד מסתובב סביבו,

הולך וחוזר הלך ושוב, והבין שהוא רוצה את הכסף שלו בחזרה. ואמר לו אין בעיה, אני אחזיר לך את הכסף, אבל תדע לך בנך אינו פדוי. אמר לו שעשית "מידעם ביש" כלומר דבר רע, כי בזה בנך אינו פדוי, שכן לא נתת את הכסף במתנה גמורה.

הרא"ש (שם סימן י') מבאר שודאי שהוא לא היה מחזיר לכל אחד כל פעם, שהרי יש בזה בעיה של שחתם ברית הלוי, ועוד שאותו אחד לא היה נותן את הכסף במתנה גמורה, אלא רבי חנינא עשה כך רק מדי פעם, כשהיה רואה שהאב נזקק ואין לו, ובזה אכן יכול להחזיר לו, אבל לא שזה יהיה ידוע מראש.

יש אנשים שמפני שיש דיונים על הכסף וכו', אז הכהן מביא אתו סלעים מכסף טהור, ואנשים גם מרגישים ממש את המצוה. הכהן מביא בדרך כלל את הסלעים הללו, והאב קונה אותם בכסף מלא, בערך שהמטבעות הללו שוות. לאחר שהאב קונה את המטבעות מהכהן בכסף מלא, מביאים לו אותם בחזרה. הדבר הזה הוא בסדר גמור, כי הכהן לא נתן להם במתנה אלא שילמו לו את התמורה של זה במזומן.

אמנם היעב"ץ (ח"א סי' קנ"ה) כתב שלא ברור בכלל שהכהנים שלנו הם כהנים אמיתיים, ולכן הכהן יחשוש לעצמו שמא אינו כהן ויחזיר את הכסף, וכמעט יש לומר שמן הדין חייב להחזיר את הכסף.

אבל בשו"ת חתם סופר (סי' קנ"א) כתב שאין דברי היעב"ץ נראים לו (והובא בפתחי תשובה ס"ק י"ב).

גם מרן כתב במפורש שצריך לתת לכהנים את המתנות שלהם, כגון זרוע לחיים וקיבה, ולא אמר שהכהנים שלנו אינם כהנים אמיתיים.⁵

וכך נוקטים האחרונים, שנותנים את הכסף לכהנים שבזמננו ואינם חייבים להחזיר. וכך פסק מרן ראש הישיבה שליט"א.

ואדרבה, לקחת הכסף על ידי הכהן עושה שמירה לתינוק, ולכן ראוי להשאיר את הכסף אצלו ולקיים את המצוה כהלכתה. (כה"ח יו"ד סי' קט"ז ס"ק קל"ט).

זמן הפדיון ואופן החישוב

ז. שאלה: אימתי הזמן המדוייק שיש לפדות את הבן?

⁵ לכהנים בגר'בא יש יחוס דור אחר דור, ויש כמה שמות שמרמזים על הייחוס. יש משפחת "כהן אברי"ש" (ראשי תיבות "אני בן רבי ישמעאל [כהן גדול]"), כהן יהונתן, וכן עוד שמות. יש אשכנזים שבוחרים לפדות דוקא על ידי כהנים מגר'בא בגלל הייחוס. (וע"ע בספר מגדולי ישראל ח"ב עמוד של"ב ובהערה). אבל מכל מקום כל הכהנים בחזקת כהנים ויכולים לפדות.

אבל מרן הגר"ע יוסף כתב בשו"ת יביע אומר שאפשר להקל ולפדות, ויכול אפילו לברך. יש בזה כמה סיבות, ואחת הסיבות היא שהמלקחיים לא הקיפו את הילד מכל הכיוונים, ובודאי שחלק מתוכו ראה את המקום.

סברא נוספת הרב הביא בשם ספר נשמת אברהם, שהמלקחיים הם רק לאחר שהילד התחיל לצאת כבר מבפנים. אמנם הוא לא יצא כולו, אבל כיון שהתחיל לצאת וראה את המקום – אין בכלל מקום לדיון בזה.

עוד סברא הרב הביא שם, שיש פוסקים שכתבו שכל הדיון בגמרא הוא דוקא לגבי בהמה, כיון שהבכור נעשה קדוש ומעלים אותו על גבי המזבח. אבל לגבי בכור אדם, גם אם הוא יצא במלקחיים, וגם אם היתה הפרדה ממש בינו לבין גוף אמו, אין בזה בכלל דיון כי זה לא קשור לענין של בכור בהמה.

עוד סברא הוא כתב שכיון שלולא המלקחיים קיימת סכנה לאם, ממילא המלקחיים בטלות לגבי הגוף של האם וזה לא נחשב לחציצה. אמנם בכל סברא יש דיונים, אבל בצירוף כל הסברות יחד כתב מרן הגר"ע יוסף שאפשר לעשות פדיון ואף לברך ואין בזה חשש כלל ועיקר.

ספק אם ההורים פדו את הבן

ט. שאלה: בכור שאינו יודע אם אביו פדה אותו בעודו תינוק, מאחר ולא שמרו תורה ומצוות, כיצד ינהג?

תשובת הרב: למעשה יש כאן שני ספיקות, ששוא אכן ערכו פדיון הבן. ושוא אמו הפילה קודם שנולד הבן הזה. ויש עוד כמה ספיקות בזה.

כתב מרן בשלחן ערוך (סעיף י"ג): מי שהוא ספק אם חייב בפדיון, פטור, כי הכהן בא להוציא ממנו כסף, והמוציא מחברו עליו הראיה.

ומכל מקום, אף שאין חיוב מעיקר הדין, יכול לקיים את המצוה, ויתן את הכסף לכהן ויאמר לו שהוא נותן לו את הכסף על מנת להחזיר.

כאשר אדם אומר כך, הוא למעשה אומר שהוא נותן לו את הכסף במתנה גמורה, אבל הכהן יצטרך להחזיר לו אותו באחד הימים, אם זה עוד שנה, שנתיים, עשר שנים או חמישים שנה. כיון שאומר לו שנותן לו אותו עכשיו במתנה גמורה על מנת להחזיר, גם אם הוא היה חייב פדיון עכשיו, לאחר שעושה כן הוא למעשה פדה את עצמו, והכהן יצטרך להחזיר לו את הכסף.

תשובת הרב: נבאר בקצרה. כתב מרן בשלחן ערוך (ס' ש"ה סי"א): אין הבכור ראוי לפדיון עד שיעברו עליו שלשים יום, ואחר שלשים יום יפדנו מיד שלא ישהה המצוה. והטעם שממתינים, על מנת שייצא מכלל נפל ויכנס לכלל חיים.

מה הכוונה "לאחר שלשים יום יפדנו"? נאמר בתורה: ופדיון **מבן חודש**, ומשמע שלאחר שלושים יום, אפילו רק נכנס יום השלושים ואחד, תיכף אפשר לפדות אותו.

יש אופן פשוט ביותר לחשב את יום הפדיון. צריך להמתין ארבעה שבועות, ויום אחד הפרדה בין היום שנולד לבין יום הפדיון. כך שאם נולד לדוגמא ביום ראשון, צריך לעשות הפרדה יום שני, ובליל יום שלישי הפדיון.

ונבאר: אם התינוק נולד ביום ראשון, עד שבת יש לנו שבעה ימים, ועד שבת שלאחריה ארבעה עשר יום, עוד שבת יש לנו כבר עשרים ואחד יום, ובשבת האחרונה יש עשרים ושמונה ימים. ביום ראשון שלאחריה מגיעים לעשרים ותשעה יום, ויום שני הוא היום השלושים, ואם כן יום שלישי הוא יום השלושים ואחד ובו פודים את הבן.

פדיון לבן שנולד באמצעים שונים

ת. שאלה: תינוק שנולד על ידי וואקום או מלקחיים או ניתוח קיסרי, האם חייב בפדיון הבן?

תשובת הרב: הנולד בניתוח קיסרי – אין פדיון לילד שנולד בניתוח קיסרי, מפני שאינו נקרא "פטר רחם", כך כתוב בגמרא וכך מפורש בשולחן ערוך.

הנולד בלידת וואקום – צריך פדיון, כי היא לידה רגילה רק שואבים את הילד החוצה.⁶

הנולד על ידי מלקחיים – בזה לכאורה יש בעיה, כי הגמרא דנה לגבי בכור בהמה שאם הוציאו אותו על ידי בגד וכיוצא בזה, האם אותו הבכור קדוש או לא? ומה הדין כאשר כרכו אותו בשליא, ויש בזה דיון בגמרא.

הפוסקים דנו בזה גם לגבי בן בכור. הרמב"ם (פ"ד מהלכות בכורות) כתב: בכור שכרכו בסיב והוציאו ולא נגע ברחם או שכרכו בשליית בהמה אחרת, הואיל ולא נגע ברחם, מכל מקום הרי זה ספק בכור. כלומר, זה לא בכור ודאי, וממילא לכאורה ילד שיצא במלקחיים יש בו ספק.

⁶ הבן הבכור שלי נולד גם הוא בוואקום וזה בסדר גמור.

לאחר שהכהן שמע שאשתו לוייה, אמר לו שלא שייך כאן פדיון הבן.

האב ממש התרגז, והוא אמר לאיש שהביא אותו: "למה הבאת אותי, ראית שרק צרות הם עושים? זו הלידה הרביעית שלי, שלש לידות היו לנו ולכולם עשיתי פדיון בטמפל בארצות הברית והכל היה בסדר, רק זה בא לנו עכשיו ומתחיל לעשות צרות!".

לכן חשוב מאד ללמוד את ההלכות ולדעת כיצד לנהוג.

ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

זה שונה ממה שאמרנו קודם שאם הוא נותן לו את הכסף ומחכה שיחזיר לו הפדיון לא מועיל, כי כאן הוא נותן אותו במתנה גמורה, ורק שתהיה על מנת להחזיר.

גיס, הרב יוסף כהן הוא כהן מיוחס, וגר בצפת עיר הקודש. פעם באו אליו ואמרו לו שיש פדיון לעשות למישהו, והוא ניגש לשם והחל את הפדיון. המשפחה היו רחוקים מתורה ומצוות, והוא שאל את השאלות הרגילות. שאל אותו אם הוא כהן או לוי, והוא אומר לו שהוא לא כהן ולא לוי. ואז שאל אותו הכהן אם אשתו היא כהנת או לוייה, והאב אמר לו שאכן, אביה לוי.

כבר שנכנס לשם התברר לו שאותו אחד הוא אמריקאי רפורמי, וכבר בהתחלה שמע אותו אומר "אוי ואבוי, אלה השחורים, רק צרות יש איתם!".

השיעור נמסר ביום ראשון כ"א שבט תשפ"ב

כמידי יום ראשון בערוץ "קול ברמה" בשעה 12 בצהריים

מוקדש לרפואת יצחק בן עיישה

מידי יום מוסר הרב שליט"א שיעור בגמרא בדף היומי,

השיעור מופץ בתפוצה רחבה מאד, ומאזינים וצופים בו יהודים רבים בכל רחבי תבל.

ניתן להקדיש את זכות השיעורים להצלחה ולישועה, לעילוי נשמת, לרפואה וכדומה.

ניתן גם לערוך פדיון נפש.

צרו קשר בפל' 052-7108693 או בדוא"ל המערכת.

מידי שבוע בימים ראשון ושלישי, מוסר הרב שליט"א שיעורים בעיר ראשון לציון

בבתי הכנסת "באר מים חיים", "זכור לאברהם" ו"מורשת כהנים". מומלץ להצטרף.

ניתן להשיג את ספרי הרב שליט"א:

1. ספר "תורת חיים" חלק א' - הכולל את שיעורי הרב שליט"א בהלכה, שנמסרו בשנת תשע"ח.
2. ספר "תורת חיים" חלק ב' - הכולל את שיעורי הרב שליט"א בהלכה, שנמסרו בשנת תשע"ט, תש"ף.
3. ספר "תורת חיים" חלק ג' - הכולל את שיעורי הרב שליט"א בהלכה, שנמסרו בשנת תשפ"א.
4. ספר "הלכות מעשיות" חלק א' - הכולל שאלות ותשובות אקטואליות ומעשיות בקצרה על כל השלחן ערוך ומשנה ברורה בהלכות שבת.
5. ספר "הלכות מעשיות" חלק ב' - הכולל שאלות ותשובות אקטואליות ומעשיות בארבעת חלקי השלחן ערוך, הנהגה והשקפה.
6. שו"ת "בירורי הלכה" - הכולל שאלות ותשובות ארוכות בעומק העיון בנושאים רבים בהלכה.
7. ספר "תורת חיים" דרושים.
8. ספר "תורת חיים" על הש"ס - הכולל חידושים על הגמרא במסכת בבא מציעא פרק שנים אוחזין. וכן על סוגיות נוספות במסכתות הש"ס.

ניתן להשיג בכל רחבי הארץ בפל' 0533-121357

ניתן להצטרף לאלפים המקבלים את העלון במייל,

וכן ליצור קשר בדוא"ל - A025606532@gmail.com

עורכי העלון: הרב שלמה נחום, הרב יצחק מאזוז.

ניתן להאזין לשיעור זה ולשאר מורנו הרב שליט"א

בקו "תורת חיים" 02-5606532

וכן במערכת "קול הלשון"